

Ahlak ýaramazlygy: amal bilen özüňi alyp baryşyň arasyndaky tapawut

Category: Kitapcy, Pedagogika we edep-terbiýe

написано kitapcy | 23 января, 2025

Ahlak ýaramazlygy: amal bilen özüňi alyp baryşyň arasyndaky tapawut
AHLAK ÝARAMAZLYGY: AMAL BILEN ÖZÜŇI ALYP BARYŞYŇ ARASYNDAKY TAPAWUT

Erbetlige dahylly klassyky formulýasiýalary öňki makalalarymda düşündirmäge synanşypdym. Emma bu boýunça dini teswirlemede perspektiwany üýtgetmesek, onda Gurhanyň beýany bilen «gaýyby daşlamaga («Sebe» süresi, 53) dowam eder durarys. Tebigatyň kanunlary bilen ahlak kada-kanunlarynyň biri-birinden aýry hereket edýändigine görä, adam bulary aýyl-saýyl etmek arkaly hereket ediş ukybyny kämilleşdirmelidir. Meselem, sil suwunyň geçýän ýerinde bina guran günäkärmi, ýa-da siliň emele gelmegine şert döredýän tebigatyň kanuny? Kada-kanunyň hak eýesiniň Alladygyna görä, «heläkçiligi-erbetligi Alla berýär» diýmek – Gurhanyň çemeleşmesi bilen alanda, hem#ä barlyk-adam gatnaşygynda nygtalan «sazlaşyk we bu sazlaşykdan gyşarmazlygyň gerekdigi» («Rahman» süresi, 7-8) baradaky duýduryşyna, hem-de “takwa-borçlulyk düşünjesi” («Aly Ymran» süresi, 102) baradaky çagyryşyna tersdir.

■ AHLAK SEPLEŞIGINIŇ PARÇASYNA ÖWRÜLMEK

Musulmanlyk bilen birlikde beýleki dinlerem ýagşylyga-yagşy işlere nusga bolmagy ündeýär, ýaramazlyga sebäp bolmagy

gadagan edýär. («Nisa» süreei, 85)

Adam-barlyk gatnaşygynda ärdemlilik (tutanýerlilik, fazylat) açarsöz düşüňjedir. Aň-düşünje taryhynyň başyndan başlap şu güne çenli bar bolan ärdemlik prinsili adamy öte geçmelerden goraýşy ýaly, yzygiderli ýagdaýda dogrulyga, gowulyga, ölçeglilige gönükdirip durýar.

Ylahyýetçi professor Şaban Aly Düzgüniň kesgitlemesi ahlakly (ärdemli) adamy suratlandyrmakda gyzyklydyr:

“Dünýäde hiç zat adama ymykly tamamlanan ýagdaýda berilmeyär. Adam her bir zady doly tamamlap, onuň aýrylmaz bölegine öwürülýär. Muňa «amal» ýa-da «emele getiriji hereket» diýilýär we adamyň gymyldy-hereketlerinden tapawutlydyr. Gurhanyň hatalardyr säwliklerden we kemçiliklerden söz açyp, yzyndan salyh amala-emele getiriji herekete ünsi çekmegi – adamyň bolup geýän zatlaryň tamamlajy parçasyny bolandygy sebäplidir. Bu salyh amal käte başga adamlar bilenem baglanyşyklydyr, käte tebigat bilen ilteşiklidir, emma bu hemişe adamy ahlak seplesiginiň parçasyna öwürýär.”

■ ERBETLIGIŇ ŞERTI

Salyh amal diýlende, köplenç dar gursawly ybadatlar göz önüne getirilýär, meselem, namazdyr oraza ýaly. Emma «ahlak seplesiginiň parçasyny bolmak» bitewi dünýägaraýşy talap edýär. Bu bolsa diňe hikmetiň, pelsepäniň, bilimiň ýoly bilen ýörelende amala aşýar. Syýasy erkiň, dolandyryjynyň, pedagogyň, maýadaryň we ş.m. aktýorlaryň bu «ahlak seplesigini» durmuşa geçirmekdäki roluna kiçi baha berip bolmaz. Hut jemgyýetçilik nogsanlyklary-da şu güýçler sebäpli ýaýraýaf. Kadalaşdyryjy ulgamlaryň işlemezligi, laýyklyk-adalat ýaly gymmatlyklaryň depgilenmegi, tankydy belliklere gulagyňy ýapyp ukyp-başarnykly adamlaryň sana salynmazlygy, ykdysady ulgamlary (wezipeli) şahslaryň öz bähbidine ulanmagy döwlete we jemgyýete bolan ynamy ýok edýär hem-de ärdemli bolmagyň derege ýaramaýandygy baradaky düşüňje ahlak ýaramazlygynyň ornaşmagyna şert döredýär. Ýagşy bilen ýamany seljermezlik we jogapkärçiligiň ýoklugy ýagşylygyň duşmanydyr.

■ ERBETLIK NÄME?

Ahlak ýaramazlygy adamlaryň özara gatnaşyklarynda ýüze çykýar. Adamyň saýlawyndan we ýönelişinden gelip çykýan bilip we bilmän edýän işleri, säwlikleri, bilkastlaýyn edýän hereketleri garşydaş tarapa berýän zyýany we gynanjy ahlak ýaramazlygynyň özenini düzýär.

Tebigatda ýagşy-ýaman diýen zat ýokdur, bu gymmatlyklar adama mahsus zatlardyr. Tebigatda kada-kanun bar, ahlagy bar kişide bolsa erk-ygtyýar bolýar, bu erk-ygtyýar ýagşynyň kimdigini kesgitleýär. Adama çuňňur täsirini ýetirýän jemgyýetçilik gatnaşyklaryndan sowlup geçmän bir zady aýdaýyn: adam öz ykbalyny (ýazgydyny) we adamzat taryhyny üýtgedip biljek ukyp-başarnykda ýaradylandyr.

(Söhbetimizi indiki makalada jemläris).

Aýşe SUJU.

«SÖZCÜ» gazeti, 09.11.2020 ý. Pedagogika we edep-terbiýe